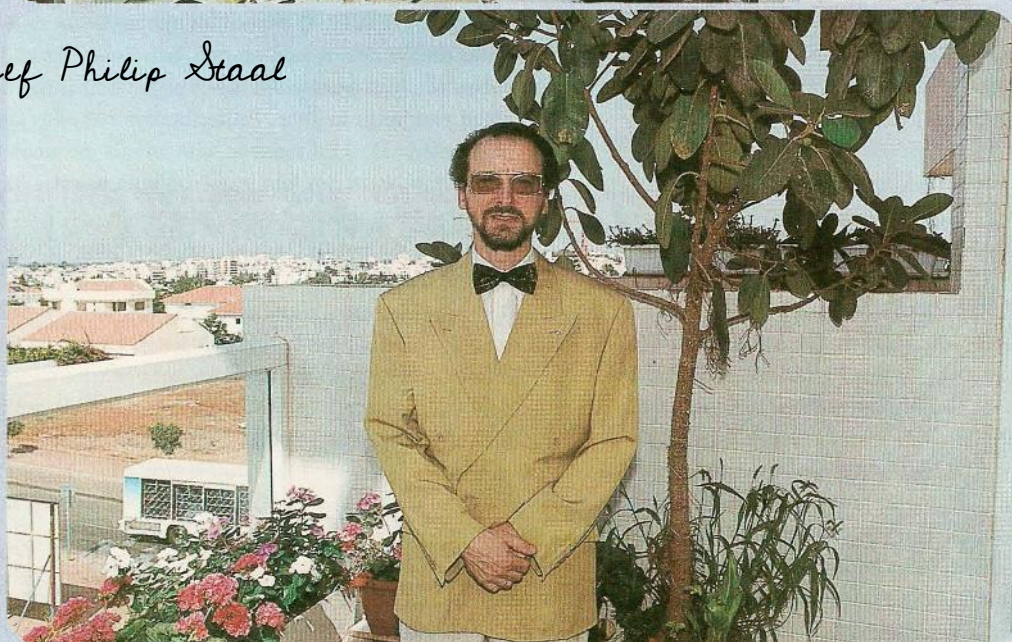
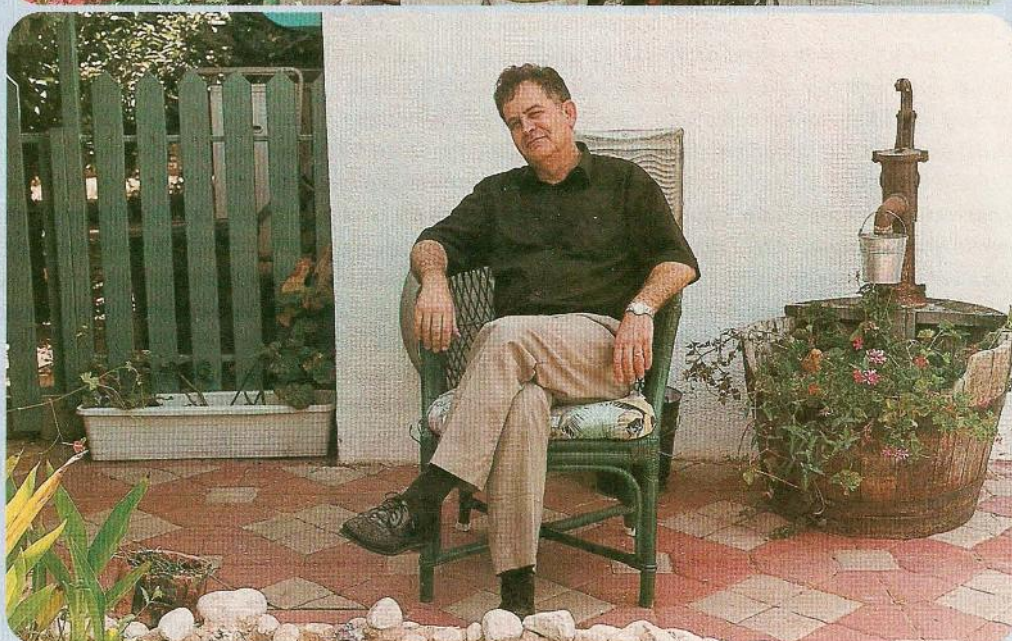

Archief Philip Staal

**Van boven naar beneden:
Tswi Herschel,
Louis Godschalk en
Philip Staal.**

De joodse baby's van toen praten nu

In de discussie rond de teruggave van de geroofde joodse tegoeden wordt veel gediscussieerd over de aantallen miljoenen, de legitimiteit van de onderhandelaars en de verdeling, maar zelden over de mensen om wie het gaat. Hieronder de verhalen van Tswi Herschel (57), Louis Godschalk (58) en Philip Staal (59). Als baby's werden zij in de oorlog van hun ouders gescheiden en bij pleeggezinnen en kindertehuizen ondergebracht. Ze lijden tot op de dag van vandaag.

Door Jiska Bours

Fotografie: Shirley Barenholz

“Wij krijgen terug wat van onze ouders gestolen is, dus dat zet iets recht. Maar wat er is gebeurd, valt niet goed te maken met geld,” zegt Tswi Herschel (57). De baby's van toen zijn de ouders en grootouders van nu, beschadigd en getekend voor het leven. “Veel mensen van onze leeftijd zijn al overleden,” zegt Anette Herschel. “Ze konden de trauma's niet aan.” Haar man maakt een beweging met zijn vinger langs zijn keel. “Zelfmoord,” zegt hij.

Tswi Herschel werd in 1943 door een tienermeisje en haar moeder van Amsterdam naar Oosterbeek gesmokkeld. Hij was pas een paar maanden oud en werd bij een gezin in Oosterbeek ondergebracht. Als Henkie de Jongh beleefde hij de bevrijding: “Ik heb het overleefd en ben mijn ouders daar erg dankbaar voor. Ik kan me niet voorstellen hoe het voor ze moet zijn geweest om mij weg te geven.” Hij kan het ze niet meer vragen, want beiden kwamen in 1943 om in Sobibor in Polen. Tot een

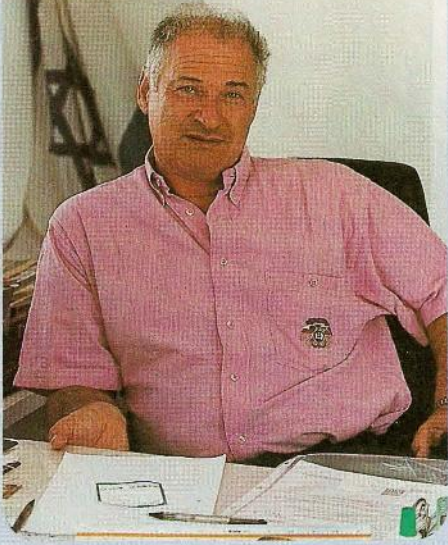
paar jaar terug verwachtte Tswi nog dat zijn ouders ineens voor hem zouden staan. “Soms denk ik wel eens: wat jammer dat ze me niet meegenomen hebben. Sommigen van ons voelen zich daar schuldig over. Dat wij het wel overleefd hebben en zij niet.” Toen in 1942 de deportaties van joden naar werk- en concentratiekampen op gang kwamen, gaven veel joodse ouders hun kinderen mee aan mensen van het verzet. Veel van deze joden wachtten destijds in de Amsterdamse Hollandsche Schouwburg aan de Plantage Middenlaan op deportatie naar het doorgangskamp Westerbork in Drenthe. De meesten van hen werden later naar de vernietigingskampen getransporteerd. Hun kinderen waren ondergebracht in de kindercrèche aan de overkant van de straat. Tientallen mensen hielpen duizenden kinderen -voorzien van een andere naam en soms vermomd- onderduiken bij Nederlandse gezinnen of in kindertehuizen. De allerkleinsten werden soms te von-

deling gelegd of als eigen kind door een van de verzetsvrouwen aangenomen.

Het schuldgevoel over het overleven van de Holocaust is kenmerkend voor veel van de kinderen van toen. Maar niet alleen het overleven en de scheiding van de ouders, ook de onderduiktijd zelf heeft de nodige sporen achtergelaten.

Tijdens de oorlog werd Louis Godschalk (nu 58), alias Loekie Rienstra, uit de Amsterdamse kindercrèche gesmokkeld en in het Friese Scharnegoutum bij een familie geplaatst. “In de zomer kwam mijn pleegmoeder om de tien minuten naar buiten om te controleren of ik mijn broek nog aan had. We speelden dan bij een slootje en alle kinderen mochten zwemmen, behalve ik. Ik was besneden en dat kon je meteen zien, vandaar,” vertelt Godschalk.

Tijdens de onderduik kreeg Louis een gedegen gereformeerde opvoeding. Pas toen hij zich voor de dienstplicht meldde, ontdekte hij zijn joodse achtergrond: “Ik moest mijn

Tswi Herschel (57): 'Wij krijgen terug wat van onze ouders gestolen is, dus dat zet iets recht. Maar wat er is gebeurd, valt niet goed te maken met geld'

de onderduik in totaal om een paar duizend kinderen: "Zo'n 2000 waren het er, 3000 misschien." Uit zijn onderzoeken naar de onderduik van kinderen is gebleken dat er voor baby's sneller een plek was te vinden dan voor oudere kinderen. "En dan was het voor meisjes nog makkelijker, want die waren niet besneden. Dat was minder gevaarlijk."

Kenmerkend voor de allerkleinsten was tevens dat ze zich sneller en intens hechtten aan hun pleegouders. Flim: "Oudere kinderen konden met meer afstand kijken naar het onderduiken en begrepen beter waarom hun ouders tot deze noodgreep hadden besloten. Niet dat het voor oudere kinderen minder traumatisch zou zijn, maar ze hadden er meer begrip

Platform Israël (een organisatie die de belangen van Nederlandse joden in Israël behartigt) en in samenwerking met het Centraal Joods Overleg, de onderhandelingen gevoerd met de banken en de beurs, en de overeenkomst voor de teruggave van het geld getekend. Staal: "Ik vraag mijn gedeelte wel aan, maar weet nog niet wat ik ermee ga doen. Dat je alleen op de wereld en zonder kansen moet proberen een leven op te bouwen, kan niet met geld goedge maakt worden. Het geeft me wel voldoening dat de rovers het geld terug moeten betalen."

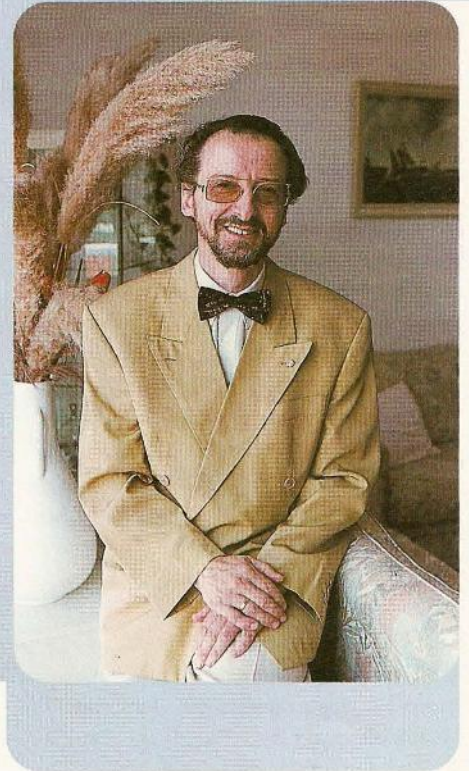
Vanaf het begin van de deportaties zijn verschillende organisaties in meerdere of mindere mate actief geweest in het onderbrengen van joodse kinderen bij Nederlandse mensen. De vier grootste waren de Naamloze Vennootschap, het Utrechts Kindercomité, de Trouwgroep en de Amsterdamse Studentengroep. Naast deze organisaties waren ook kleinere groepen actief en namen veel particulieren zelf het initiatief. De meesten van de kinderen,

echte naam geven en dus Louis Godschalk opschrijven, dat hadden ze me thuis verteld en dat had ik geoefend. Ik werd meteen door iemand doorverwezen naar de leger-rabbi die me weer doorstuurde naar joodse les." Pas op dat moment begreep Godschalk waarom hij al die keren in elkaar was geslagen. En waarom zijn fiets zo vaak was vernield. De kinderen hadden 'vuile jood' naar hem geroepen en gezegd dat 'zijn volk de Heiland had vermoord'. Wist hij veel. Bij veel van de onderduikkinderen wist de hele omgeving dat het om een joods kind ging, behalve het kind zelf. Godschalk heeft het de afgelopen maanden te druk gehad om zich met de teruggave van geroofd joods geld bezig te houden: "Ik denk dat ik het opvragen doorschuif naar mijn kleinkinderen. Maar als ze mij om advies hadden gevraagd, dan had ik gezegd: besteed het geld aan onderzoek naar de jodenvervolging of aan educatie van jongeren. Ik geloof niet in het uitdelen van geld, in die zin dat het toch niets goedmaakt."

Bert Jan Flim is historicus en houdt zich voor het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) bezig met de jodenvervolging. Volgens hem ging het bij

voor. Bovendien hadden zij hun eigen ouders gekend, terwijl baby's zich van die eerste maanden of het eerste jaar niets herinneren."

Philip Staal (59) was negen maanden oud toen hij, als Flipje, samen met zijn broer Marcel clandestien werd ondergebracht in een katholiek kindertehuis: "Ik weet nog dat we in de kasten en onder tafels werden gestopt als er controle was." Hij is zenuwachtig en wil eigenlijk niet aan de oorlog en alles wat daarmee te maken heeft worden herinnerd. Zodra de oorlog te dichtbij komt, stokt het gesprek. Zijn broer is nu op zoek naar alles wat iets meer kan vertellen over hun ouders, want ook zij kwamen niet terug. Het lijkt ter compensatie dat Philip Staal zich nu intensief bezighoudt met de joodse tegoeden. Staal heeft, vanuit het

Louis Godschalk (58): 'Als ze mij om advies hadden gevraagd, dan had ik gezegd: besteed het geld aan onderzoek naar de jodenvervolging of aan educatie van jongeren'

die door de grote organisaties werden ondergebracht, werden uit de kinderereche in Amsterdam gehaald.

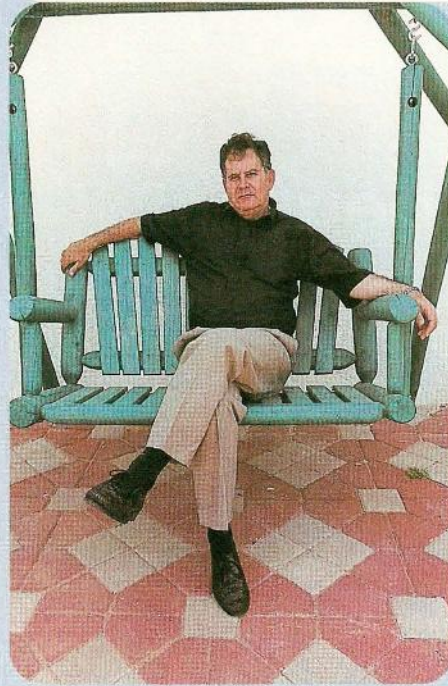
Psychologe Bloeme Evers-Emde, zelf een joods onderduikkind, heeft veel onderzoek gedaan naar de gevolgen van de onderduik voor de joodse kinderen. Zij bevestigt dat baby's het anders ervoeren dan oudere kinderen: "Baby's en peuters hadden veel vaker het idee dat ze ergens voor gestraft werden. Kortom: dat hun ouders hen niet meer wilden om iets wat zij verkeerd hadden gedaan. Oudere kinderen begrepen beter dat het onderduiken voortkwam uit iets dat buiten hen omging. De jongsten hadden ook het idee dat ze altijd lief moesten zijn, omdat ze anders weer weg werden gedaan."

De baby's van toen ervaren volgens Evers-Emde nu nog de gevolgen van die harde scheiding van hun ouders. Bindings- en verlatingsangst steken vaak de kop op. Velen hebben slapeloze nachten of worden geplaagd door nachtmerries. Evers-Emde: "De gevolgen zijn weinig en slecht onderzocht. En het onderzoek dat wel werd gedaan, kwam pas de laatste tien jaar echt op gang. Maar het is wel duidelijk dat een heleboel kinderen er problemen van ondervinden, voornamelijk omdat ze het wegstoppen."

Tswi Herschel weet dit maar al te goed van een vriend van hem. "Hij is een maand ouder dan ik en we zitten in precies hetzelfde schuitje. Maar als ik ergens over begin, wordt het doodstil. Hij veegt alles onder het tapijt," vertelt Herschel. De psychologe die Herschel als kind behandelde, voorspelde hem rond zijn 40ste een hartaanval of een ernstige inzinking, als hij niet met het verleden in het reine zou komen. Het verbaasde hem dan ook niet dat hij op zijn 42ste werd getroffen door een hersenbloeding. En omdat hij voor die tijd nauwelijks kon praten over wat met hem gebeurd was, kreeg ook zijn dochter problemen. Zij ging in therapie. "De mensen om je heen kunnen niet begrijpen wat je hebt meegemaakt, als je er niet over praat. En ik wilde mijn dochters er niet mee lastigvallen. Ik wilde ze geen pijn doen," zegt Herschel. Louis Godschalk had enkele jaren geleden ineens vaak nachtmerries: "Dan werd ik badend in het zweet wakker. Ik heb een tijd thuis gezeten, ik kon zelfs niet meer werken."

Al tijdens de oorlog werd er door de grote

Philip Staal (59): 'Ik vraag mijn gedeelte wel aan, maar weet nog niet wat ik ermee ga doen. Het geeft me wel voldoening dat de rovers het geld terug moeten betalen'

verzetsgroepen nagedacht over wat er na de oorlog met de joodse onderduikkinderen zou moeten gebeuren. Gezina van der Molen van de Trouwgroep stuurde de regering in Londen een wetsvoorstel. Daaruit kwam na de oorlog de wet voort die bepaalde dat de joodse ouders uit de ouderlijke macht werden ontzet, als zij hun kinderen twee maanden na de bevrijding nog niet hadden opgehaald. De commissie voor Oorlogspiegelkinderen (OPK) moest erop toezien dat de kinderen goed werden ondergebracht. Dat kon dus bij de ouders zijn, bij familieleden, of bij de onderduikouders.

Na de oorlog brandde een hevige strijd los om de joodse kinderen. De joodse gemeenschap wilde zoveel mogelijk van 'haar kinderen' opnemen, desnoods in weeshuizen. De ouders die terugkeerden, probeerden hun kinderen op te sporen, evenals (verre) familie. Veel onderduikouders wilden de kinderen, die nu echt deel van het gezin waren gaan uitmaken, het liefst bij zich houden.

Philip Staal belandde na de oorlog in een joods weeshuis, waar hem constant werd verteld dat hij niks waard was. En bij Tswi Herschel ging het als volgt: "Op een dag

kwam er een oude vrouw de tuin binnenlopen. Zij zei: 'Ik ben je grootmoeder en ik kom je halen.'" Tswi werd zonder pardon meegenomen en woonde vanaf dat moment bij zijn grootmoeder, een tante en een nichtje. Hij is nog kwaad over het feit dat dit zomaar kon. "Het was een vreselijke tijd. Ik was hun slaafje, mocht hun schoenen poetsen en verder niks. Ik neem het de Nederlandse overheid nog kwalijk dat ze er niet op gelet heeft waar deze kinderen uiteindelijk terecht kwamen. Ze hebben ons gewoon in de kou laten staan."

Er stonden geen maatschappelijk werkers klaar om de kinderen op te vangen, psychologen waren nog in geen velden of wegen te bekennen, en in de naoorlogse chaos werden de kinderen vrijwel vergeten. Evers-Emde: "Ze zeggen wel eens dat we nu pas zover zijn dat we inzien wat deze ervaringen doen met kinderen, maar dat is onzin." Veel Nederlanders vonden dat teruggekeerde joden niet mochten klagen, want hadden zij ook geen vreselijke dingen, zoals de hongerwinter, meegemaakt? En binnen de joodse gemeenschap bestond het idee dat onderduikers hun mond moesten houden, omdat zij het lang niet zo zwaar hadden gehad als de mensen die uit de kampen terugkeerden. Dat leidde tot verplichte dankbaarheid. Evers-Emde: "Je moest je pleegouders dankbaar zijn voor wat ze voor je gedaan hadden. En je moest dankbaar zijn voor het feit dat jij de oorlog zo 'makkelijk' door was gekomen."

Veel kinderen van toen, zoals Staal, Godschalk en Herschel, zijn intussen naar Israël verhuisd. Om uiteenlopende redenen. Louis Godschalk vindt dat hij alleen in Israël zijn joodse identiteit kan behouden. Tswi Herschel heeft helemaal niets meer met Nederland. "Het maakt me heel kwaad dat het zo kon lopen. En dat niemand wat deed."

En Philip Staal is bang voor herhaling: "Ik wil niet dat mijn kinderen hetzelfde overkomt, dat zij ook van hun ouders weg worden gehaald. Misschien niet in Nederland, maar in sommige delen van Europa zie ik dat nog wel eens gebeuren." ●